

5 Boekhouders

Ergens rond het jaar 2400 v. Chr. begonnen boekhouders van de koninklijke paleizen tussen de Eufraat en de Tigris aan het ontwikkelen van een noteersysteem om de voorraden voedsel en drank bij te houden in opdracht van hun heersers. Met lapjes platgeslagen rivierklei en een kantige rietstift gingen ze aan de slag om het spijkerschrift te ontwikkelen. Er ontstonden in die tijd ook hele archieven van kleitabletten en toen deze cultuur ten einde kwam en de paleizen een voor een in de hens gingen, werden heel veel van die tabletjes hardgebakken stenen tafeltjes en bleven bewaard totdat ze eeuwen later werden opgegraven en ontcijferd. De spijkertaal, correcter: Sumerisch/Akkadisch bestaat niet meer. In het jaar 75 na Christus werd het laatste kleitablet beschreven met een tekst over de sterrenhemel. In die tijd had het schrift zich ontwikkeld tot een primitief letterschrift. Maar in Leiden kun je het alsnog leren lezen of ontcijferen. Uitspreken? Dat weet ik niet. Het vastleggen van stemgeluid is pas mogelijk sinds het einde van de negentiende eeuw dankzij de wasrollen van Thomas Alva Edison.

De ouderdom van de eerste Egyptische hiëroglyfen? Ouder dan 3000 v. Chr. Dit is echt het oudste schrift op aarde, zo oud, dat nauwelijks bekend is waarom men in die tijd zo'n ingewikkeld schrijfsysteem nodig had, het is het aller-oudste schrift, maar dan ook het moeilijkste. De tekens kunnen klanken voorstellen maar ook dingen, dieren of andere concrete zaken. De hieroglyphen zijn naar de laatste onderzoeken wel het uitgangspunt geweest voor al die

andere schriften in Zuid-Oost-Europa en het Nabije Oosten. Maar ook dat oude Egyptisch is uitgestorven. In de vierde eeuw na Christus werd de laatste inscriptie aangebracht in hieroglyphen op een gebouw. Alleen in de formele kerktaal van de christelijke Kopten in Egypte is een deel van het oeroude Egyptisch als gesproken taal bewaard gebleven. Maar dankzij de steen van Rosette en het puzzelwerk van de Fransman Champollion (1790-1832; 1824, boek) is de oude taal te lezen en te begrijpen, ook al ziet ze eruit als een verzameling tekeningetjes van mannetjes, vrouwtjes, vogels en huisjes. En deze taal is nog steeds te leren!* Naar de uitspraak van de woorden is het vaak raden.

Het Oostelijk Middellandse Zeegebied is millennia-lang een regio waarin mensen met verschillende achtergronden en culturen met elkaar handel drijven, met elkaar spreken, van elkaar leren en telkens op nieuw codes ontwikkelen om de gesproken taal vast te leggen. Een heerlijke multiculti-pot met een geniaal resultaat. Het Hebreeuws – dat leeft nog - is ook zo'n code. Het dode Phoenicisch ook. En in al die schriftvariaties is de overgang van tekeningetje naar lettergreep en dan uiteindelijk naar letter te zien. Aap, noot, mies. Zo moet het zijn gegaan. Het pictogram voor 'noot' wordt de eerste letter van het woordje, de N. En Teun wordt de T. Van lettergrepen tot letters dat is de richting. En dan komen de Grieken. Aan de Grieken komt de eer toe de laatste stap naar een echte waterdichte lettercode gezet te hebben in hun contacten met de Phoeniciërs.* Al de eerdere schriftpogingen hebben consequent geen tekens voor de primaire klinkers: a,e,o,i en u. Vraag me niet waarom: de klinkers zijn weergegeven als puntjes, kriebeltjes, haaltjes of gewoon helemaal niks. Waarschijnlijk omdat de talen om

hen heen veel meer tekens kenden dan strikt nodig, zijn de Grieken de overbodige tekens als klinkers gaan inzetten en presto: er ontstond een schrift dat met slechts één jaar stug oefenen vloeiend gelezen kan worden. **(Jeroen; k-a-t: poes?)** Via de Romeinse cultuur kwamen tenslotte de moderne letters tot stand. Nu kan ik hier nog uren praten over het lineair A en B, maar ik noem die oudste Griekse schriften alleen, -- B is ontcijferd A is nog een raadsel --, evenals de 500 jaar oude geknoopte touwtjes van de oude Inca's in Peru, de Quipu's en de Mayaschilderijtjes. De beide Zuid-Griekse en Kretenzische schriften Lineair A en B, net zo oud ongeveer als de karakters van de Chang-koningen, zijn al sinds de achtste eeuw voor Chr. niet meer in gebruik en werden gebruikt voor oninteressante zaken: boekhouden, voorraadbeheer enz. De opschrijvers van de Homeruszangen hadden er in elk geval geen kennis van, hoewel deze zeer oude schriften oeroude varianten van het Grieks weergaven.* Beide lineaire schriften hadden connecties met de hieroglyphencode. Het zijn geen fraaie schriften. De invoering van de Phoenicische code in Griekenland rond het jaar achthonderd voor Christus en de Griekse vervolmaking van die code was het begin van een ontwikkeling naar ons westerse alfabet, de ideale code.

Wie, hier toch aangestoken, meer wil weten kan de termen eenvoudig googlen en ophouden met gamen of erger. Of wie dichter bij huis wil blijven. Op internet vind je de www.dbnl.nl, de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren. Wie stokoude teksten wil lezen, in alle historische variaties, maar wel steeds in hetzelfde schrift, met dank aan de Grieken, moet daar gaan kijken en lezen, lezen lezen. Van de visioenen van Hadewych via de overpeinzingen van

Ruusbroec tot Cats, Brederode, Vondel en al die anderen. Het zal een echte compensatie zijn voor de desinteresse van de huidige student voor zijn eigen taal. Je krijgt een absoluut uitgestrekte abdij vol boeken in een prachtige bladspiegel en met loepzuivere letters.

Nog een paar losse einden. Hebben de moderne Grieken van vandaag de dag nog enige voeling met de teksten van onze Homerus van achthonderd B.C.? Mijn antwoord is: meer dan die miljarden Chinezen met hun eigen stokoude karakters van de wrede Changvorsten. Elke Griek die zijn eigen moderne taal beheerst kan de Homerusteksten lezen. Weliswaar anders dan wij dat in onze tijd deden, want met inachtneming van het iotacisme. Dat is een opvallende ontwikkeling in de uitspraak van een zestal klinkers en tweeklanken in het Grieks. De uitspraak van deze klankmakers is in het moderne Grieks 'ie' en die ontwikkeling begon al in de vijfde eeuw voor Christus en was afgerond in de derde eeuw. Een van de verklaringen voor dit merkwaardige verschijnsel zou de enorme veroveringstocht van Alexander de Grote zijn in de derde eeuw voor Christus tot aan de voet van de Himalaya in Noord-India, toen het Grieks de officiële taal werd van zoveel mensen dat vereenvoudiging van de uitspraak nodig was. De moderne Griek is ook niet meer zo bekend met de huppelende versvoeten en natuurlijk is de taal ook veranderd. Maar lezen: Akuna matata! Aucune problème! Mei wenti!

Ik heb het over het schrift gehad, maar onder elk schrift ligt altijd een taal. Hoe is taal ontstaan? Ik ga daar geen antwoord op geven, want dat is m.i. onmogelijk. Hersens, strottenhoofd stembandjes, dat zijn allemaal weke delen, die

in graven of op begraafplaatsen of in massagraven van uitgeroeide culturen geen enkel spoor nalaten. Ook ben ik geen psycholoog, ook niet van de koude grond. De vraag werd wel al gesteld in Herodotus' tijd en wij mochten van Jo Tagage, caput 2 van boek 2, Euterpe of Efterpi in het nieuwe Grieks, vertalen.* Over de Egyptische koning Psammetichos, die wilde weten welk volk het oudste ter wereld is, als het al niet de Egyptenaren waren. Dat wilde hij achterhalen door uit te zoeken welk woord kleine kinderen uit zichzelf spontaan zeggen, wanneer zij hun eerste twee jaar in volstrekt zwijgen zijn opgegroeid. De koning regelde twee pasgeboren baby's van willekeurige mensen, gaf ze aan en herder mee om ze groot te brengen zonder dat ooit iemand ook maar een woord tegen hen sprak. En zo ging het. De herder legde de baby's in een verlaten hut apart van elkaar en bracht geregeld geiten bij hen voor de melk, zag erop toe dat ze voldoende konden drinken en "handelde de rest af", luidt de vertaling van het Grieks. Als in luiers verschonzen enz.

Welk woord zouden de kleintjes na hun periode van gebrabbel als eerste duidelijk verstaanbaar uitbrengen, daar ging het de koning om. Welnu de kleintjes waren al twee jaar, toen de herder hen, zoals elke dag, eten ging brengen. Hij deed op een goede dag de deur open en de peutertjes kwamen op hem afgerend met de armpjes wijd uitgestoken, paktten hem bij zijn knieën en riepen "bekkos", telkens weer. Hij bracht de koning op de hoogte, toen bleek dat de kleintjes telkens hetzelfde woord bleven roepen. Toen de koning het ook zelf gehoord had, liet hij uitzoeken in welke taal mensen iets 'bekkos' noemen. Al snel bleek dat 'bekkos' het Phrygische woord voor 'brood' was. In het Grieks staat

overigens βεκος.

Voor Psammetichos stond toen als een paal boven water dat het Phrygisch, toen gesproken in het centrale deel van het huidige Turkije, de oudste taal ter wereld was en dat de Phrygiërs dus ouder zijn dan de Egyptenaren. Wie hebben dat verhaal aan H. verteld? De Hefaestuspriesters, schrijft hij. Legousin!! In de laatste paragraaf van dit merkwaardig verhaal staat dat de Grieken zeggen (legousi(n)!), dat het onderzoek met de baby's werd uitgevoerd door vrouwen, lees minnen, bij wie de tong was verwijderd, zodat ze niet konden spreken.

Herodotus lijkt hier te beweren dat de Grieken onzin vertellen, maar het project, zoals hij het beschrijft, is natuurlijk ook belachelijk. Die arme kindertjes hebben wellicht een behoorlijke leerachterstand opgelopen en waarom zou een eerste uitgesproken woordje meteen het oudste zijn? Zou dan toch echt elke kennis alleen herinnering zijn? Ik weet het niet, maar duidelijk is wel dat nepnieuws zelfs bij de oudste journalist ter wereld voorkomt.

Daanke

Laur Crouzen

BRONNEN:

*** De heilige boeken van het oude verbond, Vulgaat en Nederlandsche vertaling met aantekeningen,** kerkelijk goedgekeurd, vierde deel, tweede ongewijzigde druk, Teulings' Uitgevers-Mij – 's-Hertogenbosch 1933. Blz 260-261.

* **Plato Verzameld werk II**, in de vertaling van Hans Warren en Mario Molegraaf, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 2012. Blz 693.

* **Wijsgerige kruimels of een kruimeltje filosofie**, door Johannes Climacus, uitgegeven door S. Kierkegaard & Het begrip angst, door Vigilius Haufniensis, blz 55.

Vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door J. Sperna Weiland, Uitgeverij Ambo/Baarn 1995

* Marcel Proust, **A la recherche du temps perdu**, De kant van Swann, deel een Combray, blz 51 e.v. In de vertaling van C. N. Lijsen, Vijfde druk 1979 in de reeks BBLiterair , Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam.

* Cecilia Lindqvist, **“Het karakter van China, het verhaal van de Chinezen en hun schrift”**, vertaling Bertie van der Meij, uitgeverij Balans, Amsterdam 1989.

* **‘Egyptisch Een inleiding in taal en schrift van het Middenrijk’** in twee delen (paperback) uitgegeven in 1993 door Uitgeverij Peeters in Leuven en de club ‘Ex Oriente Lux’ te Leiden, en geschreven door prof. Dr. J. F. Borghouts (79), emeritus hoogleraar Egyptologie aan de Rijksuniversiteit van Leiden. Deze boeken zijn antiquarisch nog goed op de kop te tikken, want velen lopen niet warm voor hieroglyphen.

* **’50 eeuwen schrift, een inleiding tot de geschiedenis van het schrift’** Ben Engelhart en Frans de Clercq, Prismaboek 225, Het Spectrum Utrecht/Antwerpen 1965.*
Fibula-schriftreeks: J. Chadwick, **Lineair B en verwante schriften**, 1990, Fibula/Unieboek, Houten; B.F. Cook, **Griekse inscripties**, 1990, Fibula/Unieboek, Houten; R. I.

Page, **Runen**, 1989, Fibula/Unieboek, Houten; C.B.F.
Walker, **Spijkerschrift**, 1990, Fibula/Unieboek, Houten.

* **“Herodotus, Zeer korte verhalen”**, vertaald door
Gerard Koolschijn. Uitgeverij Ambo bv Baarn/Athenaeum-
Polak & Van Genneep, Amsterdam 1987.